

Ivan Kukuljević Sakcinski i zbivanja 1848./49. u Hrvatskoj

Magdalena Lončarić, muzejska savjetnica
Gradski muzej Varaždin
magdalena.loncaric@gmv.t-com.hr

Primljeno: 20. 01. 2011.
Prihvaćeno: 02. 03. 2011.
Izvorni znanstveni rad /
Original scientific paper
UDK 94(497.5)"18":929

Sažetak

Slijedeći povijesna zbivanja u Hrvatskoj prekretno 1848. godine, autorica izdvaja i prati djelovanje Ivana Kukuljevića Sakcinskog (1816.-1889.) kao jedne od najznačajnijih ličnosti u tim zbivanjima. I. Kukuljević bio je inicijator mnogih događanja i tvorac brojnih programa i akata u to burno vrijeme. Istaknuo se kao iskreni i vatreni branitelj hrvatskih prava i hrvatske samostalnosti. Upravo njegovim istupanjem na sjednici Gradskog poglavarstva Zagreba 17. ožujka, na kojoj je između ostalog iznio Želje hrvatskog naroda, započinje četrdesetosmaški pokret u Hrvatskoj. Nedugo zatim postaje član Privremenog ravnajućeg odbora hrvatskog naroda, tj. privremene vlade tzv. trijumvirata. Nakon stvaranja Banskog vijeća, tj. vlade, 27. travnja postaje njegovim članom. Predstojnik je Odsjeka za prosvjetu i vjerozakon i član Odsjeka za obranu domovine tog vijeća, a bit će imenovan i zemaljskim arhivarom. Kukuljević je osoba najvećeg povjerenja bana Jelačića te obavlja razne misije u interesu države izvan zemlje. Tako primjerice odlazi na pregovore u Beč i Vojvodinu, po oružje u Italiju ili kao zemaljski arhivar po otuđenu arhivsku građu u Budimpeštu.

Ključne riječi: Zbivanja 1848./49., Ivan Kukuljević Sakcinski, Hrvatski sabor, Bansko vijeće, ban Jelačić

U zbivanjima povijesne, revolucionarne, 1848. godine u Hrvatskoj imao je Ivan Kukuljević Sakcinski (Varaždin, 29. 05. 1816. - Puhakovac, 01.08.1889.) ključnu i odlučujuću ulogu. Osim što je obnašao važne i odgovorne državničke dužnosti u novoj vlasti, u zemlji i inozemstvu, bio je i tvorac mnogih programa i akata, a imao je i velikog utjecaja na odluke i zaključke Zagrebačkih skupština i Hrvatskog sabora donesenih te godine.

1. Djelovanje I. Kukuljevića do 1848.

Premda je Kukuljevićev doprinos najveći na znanstvenom i kulturnom, velik je njegov utjecaj i na političkom polju. Kako je u javni život stupio nakon napuštanja vojske 1842., početak njegovog djelovanja poklapa se s razdobljem Ilirskog pokreta, *Hrvatskog narodnog preporoda*, u Hrvatskoj.

Od 1842. do 1848. on će se istaknuti svojim govorima i javnim nastupima, pogotovo nakon zabrane ilirskog imena 11. siječnja 1843. Postavši jedan od najznačajniji članova Narodne stranke, ubraja se već od 1843. u njezine vođe.¹

U svojim se nastupima Kukuljević zdušno zalagao za prava hrvatskog naroda, pogotovo za pravo na jezik, oštro osuđujući politiku Mađara prema Hrvatskoj. 2. svibnja 1843. održao je u Hrvatskom saboru prvi govor na hrvatskom jeziku, zalažući se za uvođenje narodnog jezika u javni život. Iako se već Juraj Rukavina 1832. zahvalio na službi kraljevinskog potkapetana na hrvatskom jeziku, taj se Kukuljevićev govor smatra prekretnicom u povijesti hrvatskog naroda i povijesti razvoja njegove nacionalne svijesti.² Zahtjev za uvođenjem hrvatskog jezika, kao službenog, ponovio je i na Saborskoj sjednici 23. listopada 1847.³ Tom je prigodom njegov prijedlog i prihvaćen, te je donesen saborski zaključak o uvođenju narodnog jezika kao "diplomatičkog" u javni život, u škole i u državne službe u Hrvatskoj.⁴ Time je višegodišnja Kukuljevićeva borba za jezik doživjela uspjeh.

Izrečeni govori Ivana Kukuljevića na javnim nastupima tih godina u Zagrebačkoj i Varaždinskoj županiji znakoviti su s obzirom na događaje koji će se zbiti 1848. god. Kao potvrdu tome treba svakako izdvojiti govor koji je održao na Skupštini Zagrebačke županije 10. srpnja 1843. Sudjelujući u raspravi o neprijateljskom postupku Ugarskog sabora glede uporabe latinskog jezika od strane hrvatskih nuncija, Kukuljević je održao jedan od svojih najžešćih govora uopće.⁵ U njemu je oštro osudio mađarski hegemonizam, koji je ocijenio kao "običaj i narav sadašnjih Magjarah". Taj je hegemonizam, prema njemu, dolazio do izražaja u "prekorednoj gizdosti i oholosti, mržnji i preziranju svih drugih naroda, ..., ter neizmjerne pohlepi za vladanjem i gospodstvom". Kukuljević je smatrao da se Hrvati moraju silom oduprijeti mađarskim fanaticima "... ako ne ćemo da nam sviet reče, da nismo vriedni narodom se zvati..."⁶

Narodna stranka dobila je u I. Kukuljeviću svog najboljeg govornika. Njegov suvremenik Josip barun Neustädter o njemu kao govorniku kaže: "Njegovi su govori bili uvijek logični i privlačili su ljude svojim ispravnim

¹ J. ŠIDAK, "Politička djelatnost Ivana Kukuljevića Sakcinskog". u: *Studije iz hrvatske povijesti 19. stoljeća*. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Institut za hrvatsku povijest, 1973., 221-277.

² M. KURELAC, "Ivan Kukuljević Sakcinski - život i djelo", u: *Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU: 6-7* Varaždin: HAZU, 1994.; 101-116; Govor je Kukuljević održao na ilirskoj štokavštini - J. ŠIDAK, *Nav. dj.*

³ Rukopis toga govora čuva se u Gradskom muzeju Varaždin, KPO 2448.

⁴ J. ŠIDAK, *Nav. dj.* str. 234-235; I. KUKULJEVIĆ, *Iura regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae: Pars II*. Zagreb, 1862.: str. 306. članak 10.

⁵ J. ŠIDAK, *Nav. dj.* str. 224.

⁶ Citirano prema J. ŠIDAK, *Nav. dj.* str. 224-225.

mislima i snagom plemenitih i odlučnih izraza. Njegov visok rast i njegovo vojničko držanje povećavali su utisak njegovih riječi. Glas mu je bio zvučniji od Gajeva. Bio je jedan od onih govornika koje osobno uvjerenje raspaljuje, a važnost predmeta o kojem govore baca u oduševljenje.”⁷

1843. god. Kukuljević je još dvaput javno istupao govoreći o najosjetljivijim pitanjima. U Velikoj je skupštini Zagrebačke županije 23. rujna 1843. temeljito obrazložio svoj prijedlog o “odciepljenju našeg Consiliuma ili vijeća od magjarskoga...”. A pet dana kasnije, 28. rujna, u skupštini Varaždinske županije, napao je njezina nasljednog velikog župana grofa Ivana N. Erdödyja, “koj slobodnomu Harvatu hoće da zabrani u Harvatskoj njegovoj domovini govoriti jezikom harvatskim.” I sljedeće 1844. godine, govoreći na skupštini Županije varaždinske, nastavio je borbu “za odciepljenje konsiliuma”, tj. Vijeća, “našeg od magjarskog”.⁸

2. Kukuljevićevo djelovanje 1848. god.

Potrebno je ponajprije spomenuti Kukuljevićev govor na Velikoj izvanrednoj skupštini Županije varaždinske 21. siječnja, održan dakle prije izbijanja revolucije 1848. Tom je prigodom govorio “skoro jedan sat” o državnoj posebnosti Hrvatske tijekom stoljeća, potkrepljujući svoje izlaganje mnogobrojnim poveljama i listinama koje potvrđuju hrvatsku nezavisnost od Ugarske države, branio je pravo na Slavoniju i Primorje - koji su uvijek pripadali Hrvatskoj.⁹ Za taj govor, koji je zapravo bio historijska rasprava, prof. Šidak tvrdi da ga je još Smičiklas pravilno ocijenio kao “najpodpuniji govor o državnompravnomo odnošaju Hrvatske prema Ugarskoj od svih, što su se govorili za ono nekoliko godina do 1848.”¹⁰ Spomenuta skupština Varaždinske županije nije, dakle, bez razloga odlučila tu “historičku raspravu o naših pravica” “priklopiti” svom pismu ugarskim županijama kao dokaz hrvatske samostojnosti i državnosti, prosvjedujući zbog postupka Ugarskog sabora prema hrvatskim nuncijima.¹¹ Na Skupštini Zagrebačke županije 21. veljače 1848. povedena je rasprava o dopisu Varaždinskog županijskog poglavarstva u kojem poziva poglavarstvo Županije zagrebačke da i ono podupre njegovo okružno pismo u kojem se prosvjeduje protiv

⁷ J. NEUSTÄDTER, *Ban Jelačić i događaji u Hrvatskoj od 1848.*: 1. svezak. Zagreb, Školska knjiga, 1994., 308.

⁸ Citirano prema J. ŠIDAK, *Nav. dj.* str. 226-227.

⁹ M. LONČARIĆ, “Zbivanja 1848. u Varaždinu i Županiji varaždinskoj”, u: *Hrvatska 1848. i 1849. Zbornik radova*. Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2001., str. 275-300; *Novine dalm. herv. slavonske 1848*;14 (10) od 2. veljače.

¹⁰ J. ŠIDAK, *Nav. dj.* str. 235.

¹¹ M. LONČARIĆ, *Nav. dj.*; ŠIDAK J. *Nav. dj.* str. 235.

mađarskih postupaka.¹² Treba, naime, spomenuti da su od 1845. u Županiji zagrebačkoj na vlasti bili mađaroni. Kukuljević je osobno pokušao da tu "tvrdavu mađaronštine" uvjeri u hitnu potrebu takvih koraka. Težeći za nekim pomirljivim rješenjem, predložio je da odbor sastavljen od trojice istaknutih mađarona "istraži koje bi podnarječje za ovu varmeđu najbolje bilo, da li posavsko ili podravsko ili prekupsko". Bio je sklon, kaže Šidak, da žrtvuje ilirsku štokavštinu radi sloge "jer osobito narodnoj stranki nije stalo do rečih nego do duha narodnoga jezika".¹³ Međutim, Skupština Županije zagrebačke nije njegov prijedlog prihvatila. Neuspjelim pokušajem da se pred naletom mađarskog nacionalizma uspostavi hrvatsko narodno jedinstvo, završava prvo razdoblje Kukuljevićeve političke djelatnosti, a izbijanjem revolucije, nepunih mjesec dana kasnije, započinje njegovo drugo razdoblje političkog djelovanja.¹⁴

2.1. Početak četerdestosmaškog pokreta u Hrvatskoj

Nakon vijesti o događajima u Beču od 13. do 15. ožujka 1848., dolazi do pokreta i u Zagrebu. Već 17. ožujka dolazi u poglavarstvo grada Zagreba skupina građana na čelu s Ivanom Kukuljevićem. Na Skupštini koja je tada održana, Kukuljević je održao govor. Uvjeren da dolazi vrijeme "položenja temelja, na kojem se ima sagraditi duhovno-materijalna i politička bolja budućnost...", on se opredijelio za prihvaćanje revolucionarnih promjena. Izrazio je, međutim, bojazan da bi odluke donesene u Ugarskom saboru i u Beču mogle za "naš hervatski i cijeli slavenski narod" kriti u sebi različite opasnosti. Zaključke Ugarskog sabora, u kojima je postavljen zahtjev za ustrojem posebnog mađarskog ministarstva za slobodu tiska, ukidanje kmetstva, stvaranje narodne vojske itd., Kukuljević je smatrao "od prevelike važnosti za naš hervatski i cijeli slavenski narod". I baš zato što su ti Zaključci za nas tako važni, smatrao je da se ne smiju "nipošto za nas bez nas u život uvesti".¹⁵ Kako je držao da sve treba postići zakonitim putem, predložio je da se odmah "raspiše državni sabor kraljevinah Dalmacie, Hervatske i Slavonije", jer se u Saboru imaju rješavati "sva pitanja našeg života". Iz toga jasno proizlazi da je Kukuljević spreman poduzimati sve postupke u zakonskim okvirima. Predlaže stoga da treba uputiti molbu Kralju da raspiše sazivanje Sabora na kojem će se rješavati sva važna pitanja za nas i za čitavo Carstvo. Njegov prijedlog je, nadalje, da se uputi u Beč izaslanstvo koje bi tamo iznijelo Želje hrvatskog naroda. Predlaže osim toga da se pozovu sve

¹² Novine dalm. herv. slavonske 1848;14 (16) od 23. veljače

¹³ Citirano prema ŠIDAK J. *Nav. dj.* str. 236.

¹⁴ Isto.

¹⁵ T. SMIČIKLAS, *Nav. dj.* str. 33; ŠIDAK J. *Nav. dj.* str. 236.

“oblasti” na podršku ispunjenja Želja.¹⁶ Na toj je skupštini Kukuljević bio jedini govornik, a svojim je govorom izazvao oduševljenje kako među članovima Poglavarstva, tako još više i među okupljenim građanstvom. Tom ga je prigodom načelnik Kamauf imenovao začasnim građaninom Zagreba.¹⁷ Okupljanjem zagrebačkih građana na skupštini 17. ožujka i događajima na njoj počinje zapravo četrdesetosmaški pokret u Hrvatskoj.

2.2. Privremeni, ravnajući odbor naroda Hrvatskog

U početku četrdesetosmaških previranja u Hrvatskoj, kada Sabor nije bio na okupu, a Hrvatska je bila bez bana, kada se čak i namjesnik banske časti nalazio izvan zemlje, Kukuljevića je zapala odlučujuća uloga u razvoju događaja. “Slavjanski” studenti Bečkog sveučilišta uputili su poziv stanovništvu Hrvatske, Slavonije i Dalmacije u kojem, između ostalog, predlažu da se izabere “Privremeni ravnajući odbor” koji će upravljati Hrvatskom dok vladar ne potvrdi Zahtjeve zagrebačke skupštine, a u Odbor predlažu Vraniczanyja, Gaja i Kukuljevića.¹⁸ Tako je izabran “Provizorni vladajući odbor”, privremena vlada, koju su suvremenici nazivali i trijumvirat, koji je preuzeo vodstvo pokreta. To je ipak bilo samo formalno, jer je samo Kukuljević duže boravio u Zagrebu.¹⁹ Program pak hrvatskog pokreta, formuliran u Zahtijevanjima naroda, dogovoren je na sastancima narodnjaka kojima je predsjedavao Janko Drašković, iako je u samoj izradi sudjelovao dakako i Ivan Kukuljević.²⁰ Na Velikoj narodnoj skupštini, održanoj 25. ožujka 1848. u Narodnom domu, Kukuljević je pročitao Zahtijevanja naroda sastavljena u 30 točaka. Veliko poslanstvo od oko 400 predstavnika, na čelu s Gajem, pošlo je s njima k Caru u Beč. U tom je poslanstvu bio i Kukuljević. Kralju su, međutim, Zahtijevanja uručena u nešto sažetijem obliku - kao peticija od 11 točaka koju su potpisali Gaj, Kukuljević i Vraniczany.²¹ Osvrćući se na to poslanstvo, Kukuljević u pismu Nikoli Tommaseu 8. travnja 1848. rezignirano razmišlja: “Deputati su od nemoćnog Švabe pošli ono zahtievat što dati ne može, jer nema.”²²

¹⁶ T. SMIČIKLAS, *Nav. dj.* str. 34.

¹⁷ Isto .

¹⁸ N. STANČIĆ, “Leci 1848. godine u hrvatskim zemljama”, *Arhivski vjesnik*, 1988, 32(31), 59-109.

¹⁹ J. ŠIDAK, *Nav. dj.* str. 237.

²⁰ J. NEUSTÄDTER, *Nav. dj.* str. 287.

²¹ Isto, str. 315.

²² Citirano prema J. ŠIDAK, *Nav. dj.* str. 237.

2.3. "Kakva treba da bude u obće politika naša"

Kukuljević je 20. travnja 1848. u Gajevim novinama objavio članak²³ koji Šidak ocjenjuje kao jedan od najvažnijih programatskih tekstova objavljenih 1848. u nas, dapače, njegovo značenje čak prelazi granice Hrvatske.²⁴ Pod navedenim naslovom "Kakva treba da bude u obće politika naša", Kukuljević obrazlaže najvažnije temelje i načela na kojima svaki narod treba graditi svoju politiku. Ta načela obuhvaćaju stajališta i odnose prema čovječanstvu, prema svome narodu i prema državi.

U odnosima prema čovječanstvu, prema ljudima općenito, trebaju vridjeti općeljudska načela "slobode, jednakosti i bratimstva" kako prema svakom pojedincu tako i prema velikim i malim narodima;

Što se tiče odnosa prema "svom narodu", pod kojim on podrazumijeva sve Slavene, predlaže da i "Slavjani sklope savez slavjanski" po uzoru na Njemački savez. Da bi se to oživotvorilo, potrebno je sazvati i održati Slavenski kongres u Pragu ili nekom drugom gradu;

Kao treće Kukuljević definira odnose između naroda u istoj državi. S obzirom da je Hrvatska u sklopu "dviuh deržavah tj. ugarske kraljevine i austrijske carevine", treba uzeti u obzir obadviije.

Što se tiče hrvatske politike prema Ugarskoj, Kukuljević ističe da i nadalje želimo ostati pod Ugarskom krunom. Zbog toga treba sa svim stanovnicima Ugarske održati «tiesni politički i bratimski savez», uz uvjet "potpune slobode i jednakosti sviuh narodah na zemlji ugarskoj stanujućih", ali i ravnopravnost "sviuh jezicah u istoj zemlji vladajućih".

Od dinastije pak austrijske očekuje se "da nam one strane što brže pridruži koje po historiji i zakonu ... našoj deržavi ili našem ... narodu pripadaju". Pod tim se podrazumijeva "Dalmaciu, istrijske otoke sa istrijsko - hervatskimi okružji i nekoja pogranična miesta Krajnske". Hrvatska bi prema "posebnom historičkom gledištu" trebala imati sa svim zemljama koje joj po pravu pripadaju zajednički sabor i bana.²⁵

Kukuljevićev poziv za sveslavenskim kongresom vrlo je brzo imao odjeka.²⁶ Već za 31. svibnja grof Thun i F. Palacki sazvali su kongres u Pragu, koji je međutim već 12. lipnja policija rastjerala.²⁷ Hrvatski je sabor izabrao za Slavenski kongres četiri zastupnika: S. Vraza, M. Pricu, J. Prausa i D.

²³ Novine dalm. herv. slavonske 1848; 14 (37) od 20. travnja.

²⁴ J. ŠIDAK, *Nav. dj.* str. 237-238.

²⁵ Isto kao 23.

²⁶ ŠIDAK navodi da je ideju o Slavenskom kongresu prvi javno obznanio upravo Kukuljević. J. ŠIDAK, *Nav. dj.* str. 238.

²⁷ Kongres u Pragu započeo je zasjedati 3. lipnja 1848.

Kušlana²⁸, dok Kurelac navodi da su Hrvatsku na Kongresu zastupala dva predstavnika i to S. Vraz i O. Utješenović.²⁹

2.4. Rad u Banskom vijeću

Ban Jelačić javlja 27. travnja službenim dopisom Ivanu Kukuljeviću, tadašnjem kotarskom sucu Županije varaždinske, da je nakanio osnovati Bansko vijeće u koje "izabire" i njega. Stoga ga poziva da najkasnije do 8. svibnja dođe u Zagreb.³⁰ Kukuljević će ući čak u dva odsjeka Banskog vijeća, tadašnje privremene hrvatske vlade, i to od 19. svibnja kao predstojnik u "odsiek za prosvieštenje i verozakon",³¹ a od 2. srpnja u "odsiek za obranu domovine".³² U jesen 7. rujna 1848. Ban je imenovao banskog namjesnika i načelnike pojedinih odsjeka kao i njihove zamjenike. U Odsjeku svećenstva i prosvjete za načelnika je imenovao S. Mojsesa, a za zamjenika Ivana Kukuljevića.³³

Bansko vijeće, koje je započelo s radom 8. svibnja, zaključilo je da se u Srijemske Karlovce, gdje se 12. istog mjeseca trebala sastati Srpska narodna skupština, a zatim i u Beograd pošalje poslanstvo na čelu s Kukuljevićem. Ta je delegacija od četiri člana (E. Vrbančić, I. Kukuljević i dva svećenika) krenula, međutim, sa zakašnjenjem te je tek 18. svibnja stigla u Karlovce, a već 19. je krenula za Beograd. Nema službenih isprava na osnovi kojih bi se mogli pobliže prikazati rezultati tog putovanja. Po Smičiklasu Kukuljević je u Srijemskim Karlovcima "uglavio savez Srbija s banom", a prema Šišiću je ugovorio, sukladno s instrukcijama bana Jelačića, sporazum i zajednički rad u pitanju hrvatsko-srpske državne zajednice i u poslu zajedničke obrane od Mađara.³⁴ Šidak pak smatra da nije izvjesno što je zapravo Kukuljević tom misijom postigao.³⁵ Za Kukuljevićevog izbivanja obavljani su izbori za novi Hrvatski sabor sazvan za 5. lipnja 1848. Kukuljević je za taj Sabor izabran kao zastupnik Belskog kotara u Županiji varaždinskoj.³⁶

Odnosi Hrvatske i nove Peštanske vlade sve su se više zaoštravali, pa je Kralj pod pritiskom Pešte svojeručnim pismom od 29. svibnja 1848. za-

²⁸ I. KUKULJEVIĆ, *Nav. dj.* str. 323.

²⁹ M. KURELAC, *Nav. dj.*

³⁰ DAVŽ, Obiteljski fond Kukuljević br. 384.

³¹ DAVŽ, Obiteljski fond Kukuljević br. 396.

³² DAVŽ, Obiteljski fond Kukuljević br. 400.

³³ T. MARKUS, *Korespondencija bana Jelačića i banskog vijeća 1848.-1850.*, Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 1998., 50-51.

³⁴ Citirano prema J. ŠIDAK, *Nav. dj.* str. 238-239.

³⁵ J. ŠIDAK, *Nav. dj.* str. 239.

³⁶ A. JELAČIĆ, *Seljački pokret u Hrvatskoj i Slavoniji 1848.-1849.* Zagreb: Tisak "Tipografije" d.d., 1925., 124.

branio Banu održavanje Sabora i naredio mu da se u roku 24 sata pojavi na dvoru u Innsbrucku.³⁷ Prema Neustädteru Kukuljević je s drugim narodnjacima odgovorio Bana od odlaska u Innsbruck i tako omogućio otvorenje Sabora i instalaciju Jelačića za bana.³⁸

2.5. Rad u Hrvatskom saboru

U razdoblju od 5. lipnja do 9. srpnja, kada je Sabor zasjedao s prekidi- ma, Kukuljević je često istupao u saborskim raspravama. Prema Šidaku on je bio najistaknutiji predstavnik saborske izrazito liberalne politike koja je dosljedno izbjegavala svako radikalno rješenje, ali se s druge strane odluč- no protivila održavanju zastarjelih oblika na različitim područjima politič- kog i društvenog djelovanja.³⁹

Uz tzv. urbarijalno pitanje, tj. ukidanje feudalnih odnosa na selu, pita- nje državnopravnih odnosa Hrvatske prema Ugarskoj i Austriji bilo je u to doba najaktualnije. Uz druge zastupnike Kukuljević je bio izabran za člana saborskog odbora za "... izrađenje osnove budućeg postojanja i odnošaja sproću Ugarske i Austrije".⁴⁰

Već drugog dana saborskog zasjedanja progovorio je Kukuljević o dr- žavnopravnim odnosima Hrvatske prema Ugarskoj i Austriji te je iznio bitne smjernice te politike. U svom je govoru predložio da se kralju, uz zahvalu za imenovanje Jelačića banom, postavi i zahtjev da se priznaju za- konitim "svi oni koraci i naredbe koje je preuzvišeni ban do dana jučeraš- njeg učinio" i da se ne dozvoli "mađarskim časnicima", misli se na palatina i ministre, "da se u naše poslove miešaju". Uz to je predložio da se Jelačiću preda "verhovno zapovjedništvo u Slavoniji i Dalmaciji".⁴¹ Ako pak samo- stalnost Hrvatske bude i dalje ugrožena miješanjem ugarskih vlasti, Ku- kuljević predlaže neka se Kralj obavijesti "da ćemo kao ratoborni narod svakim sredstvom, pa i britkom sabljom i junačkom desnicom od svakog se jarma osloboditi".⁴²

U govoru 9. lipnja 1848. iznio je Kukuljević svoje stajalište o budućem položaju Hrvatske koja bi bila udružena s "Vojvodinom srpskom" u sklopu Monarhije. On predlaže "da se osnuje zajedničko ministarstvo glede rata, financija itd. u Beču samo neka sve bude na temelju slobode, jednakosti i

³⁷ J. ŠIDAK, *Nav. dj.* str. 239.

³⁸ J. NEUSTÄDTER, *Nav. dj.* str. 361.

³⁹ J. ŠIDAK, *Nav. dj.* str. 239.

⁴⁰ I. KUKULJEVIĆ, *Nav. dj.* str. 322.

⁴¹ Citirano prema J. ŠIDAK, *Nav. dj.* str. 240.

⁴² Novine dalm. herv. slavonske 1848; 14 (58) od 8. lipnja; J. NEUSTÄDTER, *Nav. dj.* str. 389-390 i 499-500.

bratimstva”, dakle na onim načelima za koja se zalagao. Izrazio je sumnju da bi Austrija pristala da Hrvatsku neposredno pridruži sebi. Ako Austrija ne pristane na prijedlog, morat će se Hrvatska s Ugarskom dogovarati pod novim uvjetima. Sabor je na kraju donio zaključak o uređenju državnopravnih pitanja. Prema tom zaključku Monarhija bi bila preuređena u federaciju s nekim zajedničkim poslovima i zajedničkim parlamentom. Očuvalo bi se teritorijalno jedinstvo hrvatskih zemalja udruženih u bliži savez sa Slovenijom i “Vojvodinom srpskom”. Takvo je viđenje bilo blisko Kukuljevićevom prijedlogu.⁴³

21. lipnja 1848. održana je, na vijest o Jelačićevu uklanjanju s banske časti i o njegovom tobožnjem uhićenju, izvanredna sjednica Hrvatskog sabora pod predsjedavanjem banskog namjesnika Mirka Lentulaja. Na sjednici su doneseni zaključci za koje Šidak tvrdi da ih je, ako ne sve, a ono sigurno većinu njih predložio Kukuljević.⁴⁴ Zaključeno je da se vrati vlast i čast banu Jelačiću, da se pozovu graničari s talijanskog ratišta kući, da se započne s pripremama za rat protiv Ugarske. Ako je točna vijest o Banovu uhićenju, da se izabere Odbor koji bi dobio punu vlast, a odgovoran bi bio Saboru. U Odbor bi ušlo 15 članova, među kojima i Kukuljević.⁴⁵

I poslije Banova povratka Kukuljević je prvi od zastupnika govorio na Saboru 29. lipnja, nakon što je Jelačić obavijestio Sabor o Kraljevom imenovanju posrednika između njega i mađarske vlade.⁴⁶ Na sjednici 1. srpnja predložio je Kukuljević nadalje da u pregovorima sudjeluju i izabrani poslanici “Trojednice” i Vojvodine te predstavnici drugih naroda u Mađarskoj. Uz Bana, kao predvodnika Hrvatskog poslanstva, na pregovorima bi trebao sudjelovati i palatin kao predvodnik druge, tj. mađarske strane. Ti se prijedlozi, međutim, nisu kasnije našli u banovoj formulaciji koju je usvojio Sabor.⁴⁷

Na 20. sjednici Sabora 9. srpnja, kada se raspravljalo o tzv. pacifikaciji s Ugarskom, izložio je Kukuljević svoje gledište u pogledu državnopravnog položaja Hrvatske. Naglašavajući da je sada pravo vrijeme za ostvarenje davne želje za slobodom, rekao je: “Mi smo dosad bili pod Mađarom i Niemcem, kad nas je jedan robio i drugi nas je gnječio. Mi smo bili dvima lancima speti: raskidajmo barem jedan”. Tom je prigodom opetovao svoje stajalište: “Prie dogovorimo s vladom austrijskom, ako nas ova ne prima, onda stoperv s Ugarskom”, i to uz posredovanje “il Rusa il Franceza”.⁴⁸

⁴³ J. ŠIDAK, *Nav. dj.* str. 240-241.

⁴⁴ Isto, str. 241.

⁴⁵ Isto.

⁴⁶ Kralj je još 19. lipnja imenovao nadvojvodu Ivana, svoga strica, za posrednika u hrvatsko-mađarskom sporu.

⁴⁷ J. ŠIDAK, *Nav. dj.* str. 242.

⁴⁸ Citirano prema J. ŠIDAK, *Nav. dj.* str. 242.

2.6. Kukuljevićevo stajalište prema tzv. seljačkom pitanju i pitanju plemstva

U rješavanju seljačkog pitanja nije Kukuljević bio pristalica radikalnih rješenja. Nije se slagao s prijedlogom da plemstvo ne treba dobiti naknadu za izgubljenju tlaku i da seljacima pripadne, uz naknadu, i izvanselišna zemlja koju obrađuju, a koja nije bila ubilježena u urbar. Ipak je podržao prijedlog o ukidanju tzv. manjih prava kraljevskih (*iura regalia minora*) u koje spadaju, između ostalog, krčmarenje, lov, ribarenje i sl. Monopol tih prava je, uz tlaku, donosio plemstvu najviše prihoda. U pitanju korištenja šuma i pašnjaka Kukuljević se priklonio mišljenju da se seljaku priznaju ista prava kao i vlasteli, pogotovo u Slavoniji gdje su sve šume bile vlastelinske. Kukuljević je i na socijalnom planu zastupao umjerenu politiku te je odlučno branio plemićki stalež.⁴⁹ Na prisposobu o plemstvu "kao balastu na lađi kojoj na uzburkanom moru prijeti opasnost da se udavi", odgovorio je na sjednici sabora 7. srpnja da je i on plemić i da se ponosi time što jest, jer je hrvatsko plemstvo "vavijek domovinu branilo i vodilo puk k slobodi, jednakosti i bratimstvu", a "ropstvo" seljaka nije "plemstvo učinilo" nego "duh feudalski duh mađarski i duh azijatski" koji je sav narod porobio. Smatrao je dužnošću Sabora da tu ljagu s hrvatskog plemstva skinе.⁵⁰

2.7. Državni poklisar

Na sjednici Sabora od 9. lipnja izabrani su I. Kukuljević, Lj. Vukotinović, M. Georgijević i J. Žuvić u Austrijski parlament "za poklisare ... da tamo želje i interes ovih kraljevinah u smislu glavnih po saboru ovom izrečenih načelah zastupaju".⁵¹ Sabor je mislio da će tako ispunjenje Želja naroda lakše postići. Iako je delegacija došla u Beč 17. srpnja, "sticajem raznih okolnosti" nije uspjela da je parlament primi. Ona se obratila proglasom "an die Voelker Oesterreichs", koji je predstavljao nešto izmijenjen tekst saborskog "Manifesta naroda hrvatsko-slavonskog". Premda je završna redakcija proglasa Vukotinovićeve, smatra se da je u izradbi sudjelovao i Kukuljević.⁵²

Koncem srpnja obavljali su se u Beču i pregovori Jelačića s mađarskim ministrom-predsjednikom Lajosom Batthyanyjem. Kako su ti pregovori završeni bez uspjeha, nastavljene su u Hrvatskoj pripreme za obranu zemlje. Zbog nestašice novca i oružja Jelačić je poslao Kukuljevića po pomoć k maršalu Radeczkom u Milano. Iz Milana se Kukuljević vratio s 200.000

⁴⁹ J. ŠIDAK, *Nav. dj.* str. 243.

⁵⁰ *Isto*; Jelačić A. *Nav. dj.* str. 64-65.

⁵¹ I. KUKULJEVIĆ, *Nav. dj.* 325; NEUSTÄDTER J. *Nav. dj.* str. 391.

⁵² J. ŠIDAK *Nav. dj.* str. 245.

forinti i 7000 pušaka prema navodima Neustaedtera,⁵³ a sa 100.000 forinti i 2000 pušaka prema podacima koje navodi Šidak.⁵⁴

Deset dana prije objavljivanja rata objelodanio je Kukuljević u “Slaven-skom jugu”, koji je počeo izlaziti 6.8.1848., tekst “Naša očekivanja od budućeg rata”. Iz članka proizlazi da je očekivao kako će se rat voditi za dinastiju, za cjelokupnost Monarhije uz uvjet “jednakosti i slobode svih naroda i narodnostih austrijskih”, za ispunjenje svih zahtjeva Hrvatskog sabora, za “uništenje gospodstva mađarskog”, tj. “ugarske aristokracije” i oslobođenje ugarskih naroda.⁵⁵ Kako se bojao i negativnog ishoda, članak završava: “Daj bože da nas očekivanje naše neprevari, jer onda je prevaren i narod naš, i Slavenstvo i čovječnost. Onda čitava naša silna vojska nije ustala kao živo duhovno tielo na želju naroda svoga, nego kao mrtva makina na zapovied tuđinstva.”⁵⁶

3. Djelovanje I. Kukuljevića 1849.

Kao zemaljski arhivar poslan je Kukuljević početkom 1849. u Budimpeštu da izdvoji i dopremi otuđenu hrvatsku arhivsku građu.⁵⁷ Radilo se naime o vrijednim spisima i dokumentima, kao i arhivima plemićkih obitelji, koji su svojedobno odnešeni iz Hrvatske u Budimpeštu. Posao na preuzimanju i dopremanju arhivskog gradiva potrajao je gotovo tri godine. O svom radu na preuzimanju gradiva i boravku u Budimpešti, Kukuljević je i sam pisao.⁵⁸

Po povratku u zemlju sudjelovao je Kukuljević u radu Saborskog odbora koji je pripremao adresu vladaru s molbom da sankcionira zakonske članke posljednjeg Hrvatskog sabora.⁵⁹ Koliko je ban Jelačić cijenio Kukuljevića kao političkog djelatnika i koliko mu je bilo stalo do njegovog mišljenja i stajališta u pojedinim pitanjima, vidi se iz banova pisma Kukuljeviću iz Pešte od 16. travnja 1849. U pismu ga ovaj moli za mišljenje u vezi s reorganizacijom i djelatnošću *Banskog vijeća*. Tu Ban izričito naglašava neka to njegovo povjerenje bude novi zalog njihove povezanosti te da sjedinjenim silama rade za korist i blagostanje domovine.⁶⁰

⁵³ J. NEUSTÄDTER *Nav. dj.* str. 308-309.

⁵⁴ J. ŠIDAK *Nav. dj.* str. 245.

⁵⁵ Citirano prema J. ŠIDAK str. 246.

⁵⁶ Isto.

⁵⁷ T. MARKUS *Nav. dj.* str. 125; J. NEUSTÄDTER, *Nav. dj.* str. 309.

⁵⁸ I. KUKULJEVIĆ, *Primanje hrvatskih spisa u Budim-Pešti god. 1849-1851*. Zagreb: Dionička tiskara, 1885.

⁵⁹ J. ŠIDAK, *Nav. dj.* str. 248.

⁶⁰ DAVŽ, *Obiteljski fond Kukuljević br. 399*.

Kukuljević je izabran i u poslanstvo koje će Kralju predati spomenutu adresu. Premda je poslanstvo s adresom stiglo u Beč već 25. travnja 1849., mladi ga je kralj Franjo Josip primio tek 6. svibnja. Obecanje Kralja bilo je da će se Želje ispuniti ukoliko se one mogu uskladiti s interesima cjelokupne Monarhije.⁶¹ To pak je već unaprijed značilo neuspjeh. Dan prije audijencije 5. svibnja Kukuljević je napisao ženi Korneliji pismo u kojem kaže: "Meni je politika preko mjere dosadila. Ja se najrađe bavim literaturom, tu živim sam za sebe u novom krasnom svijetu i sretan sam, dok se u njegovom krugu nalazim, jer uistinu nema se sada čovjek čemu radovati. Jedino što si želim jest, da se hitro kući vratim, pa da onda zajedno s Tobom i s milim nam djetetom u Tonimiru kod ubogog našeg starca život sprovodim".⁶² Nakon povratka iz Beča Kukuljević je i dalje član Banskog vijeća, a nakon odlaska Stjepana Mojsesa u Beč, preuzeo je dužnost načelnika u "odsieku svećenstva i prosviete".⁶³

Bansko vijeće bilo je protiv objave Oktroiranog ustava u Hrvatskoj. Na banov poziv od 28. srpnja da objavi ustav, odgovorilo je 4. kolovoza predstavkom koju je sastavio Kukuljević. U predstavci, koju je odobrila Velika skupština Banskog vijeća, suprotsavljeno je diktatu odozgo "sveto i nepovredivo pravo" hrvatskog naroda da se njime vlada "jedino i isključivo zakonima, a nikako ne bilo kakvim naredbama, patentima i ediktima".⁶⁴ Kukuljević 9. kolovoza piše privatno pismo Banu, koje po Šidaku nosi u sebi neka obilježja političke oporuke. U njemu Kukuljević piše protiv uvođenja Oktroiranog ustava i navodi što sve gubimo i čega se sve odričemo njegovim prihvaćanjem.⁶⁵

Bansko vijeće ipak je 6. rujna 1849. proglasilo Oktroirani ustav, a 26. lipnja 1850. prestalo je i postojati.⁶⁶ Sam pak je Kukuljević, još uvijek kao predstojnik Odsjeka za prosvjetu,⁶⁷ 21. travnja 1850. utemeljio "Društvo za jugoslavensku poviesticu i starine" čime je pokrenuo razvoj suvremene hrvatske historiografije. To je Društvo uz Maticu ilirsku postalo u doba apsolutizma glavni nositelj nacionalnog otpora u Hrvatskoj. Tijekom deset godina apsolutizma Kukuljević će se baviti znanstvenim radom. Tek nakon pada Bachova apsolutizma vratit će se ponovno za neko vrijeme politici.

⁶¹ J. ŠIDAK, *Nav. dj.* str. 248.

⁶² T. SMIČIKLAS, *Nav. dj.* str. 40.

⁶³ J. ŠIDAK, *Nav. dj.* str. 249.

⁶⁴ Citirano prema J. ŠIDAK, *Nav. dj.* str. 249.

⁶⁵ J. ŠIDAK, *Nav. dj.* str. 249.

⁶⁶ Isto.

⁶⁷ T. SMIČIKLAS, *Nav. dj.* str. 41.

Zaključak

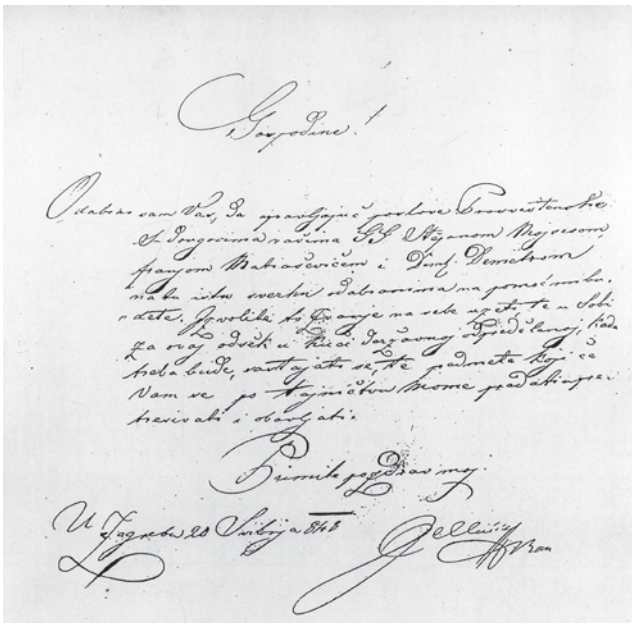
Ivan Kukuljević Sakcinski (1816. - 1889.) - pjesnik, političar i znanstvenik, rodoljub i ilirac - bez sumnje je jedna od najznačajnijih povijesnih ličnosti 19. st. u Hrvatskoj. Zaslužan je za odluku Hrvatskog sabora o uvođenju hrvatskog jezika kao službenoga. Istaknuti je član Narodne stranke i jedan od njezinih vođa. Kao ključna osoba u zbivanjima 1848/1849. u Hrvatskoj, tvorac je mnogih akata i programa donesenih u tim prevratnim i burnim godinama. Već početkom 1848. održao je u skupštini Županije varaždinske govor koji su povjesničari ocijenili kao "najpodpuniji govor o državnopravnim odnosima Hrvatske prema Ugarskoj". Inicijator je održavanja skupštine građana 17. ožujka u Zagrebu s kojom počinje četrdesetosmaški pokret u našim zemljama. Kukuljević je na toj sjednici bio jedini govornik, a u svojem se govoru priklonio revolucionarnim promjenama. Iznio je "Želje i težnje hrvatskog naroda" koje će biti podnesene i pred kralja. Nekoliko dana kasnije on postaje članom Privremenog ravnajućeg odbora hrvatskog naroda, tj. privremene vlade, tzv. trijumvirata. U članku koji je objavio u Novinama 20. travnja pod naslovom "Kakva treba da bude obće politika naša", Kukuljević obrazlaže osnovne temelje i gledišta za razvoj svakog naroda. Taj je tekst ocijenjen kao jedan od najvažnijih programskih tekstova objavljenih kod nas 1848., a po svom značenju prelazi i granice Hrvatske.

Nakon što je ban Jelačić imenovao vladu, Bansko vijeće, Kukuljević je postao član tog Vijeća. Ušao je u dva njegova odsjeka, i to kao predstojnik u Odsjek za prosvjetu i vjerozakon, a kao član u Odsjek za obranu domovine. Kao član Banskog vijeća i osoba Jelačićeva povjerenja, obavlja razne misije izvan zemlje. Tako primjerice odlazi na pregovore u Vojvodinu i Srbiju, sudjeluje u pomirbenim pregovorima između Hrvatske i Mađarske te putuje po oružje u Italiju.

Kukuljević se osobito istaknuo svojim saborskim govorima tijekom 1848. U njima je žestoko branio hrvatska državna prava, govorio o tome kakvi trebaju biti državnopravni odnosi s Ugarskom i Austrijom, te se zauzimao za samostalnost Hrvatske. Sabor je često usvajao njegove sugestije i prihvaćao prijedloge. Godine 1849. suprotstavio se uvođenju oktroiiranog ustava u Hrvatskoj, a nakon njegovog uvođenja doživio je veliko razočaranje. Iste je godine boravio kao zemaljski arhivar u Budimpešti, o čemu će kasnije i sam pisati. Razočaran razvojem događaja u Hrvatskoj nakon 1848., Kukuljević se za jedno vrijeme povukao iz političkog života te se bavio znanstvenim radom.

Portret Ivana Kukuljevića iz 1847.

Ban Jelačić dopisom od 20. svibnja 1848. izvješćuje Ivana Kukuljevića da ga je imenovao upraviteljem Odsjeka za prosvjetu

Gospodine.

Radi teznoga stanjanja poslova na obranu domovine spavajućih, našas sam za potrebito da se ustroji jedan odsieka koji će se baviti na obranu domovine spavajućih stanjanja. Za to sam za predsjednika izjega imenovao J. grofa Stjepana Sermage-a. Na pak imenujem za člana, da u sporazumstvu s g. predsjednikom, za namu poviseni posao što prije se po-
brinite.

Primiti iskreni pozdrav moj
U Zagrebu dana 2. Srpnja 1848.

J. Jelačić
Ban

Ban Jelačić dopisom od 2. srpnja 1848. izvješćuje Ivana Kukuljevića da ga je imenovao članom "Odsieka" za obranu domovine

List

za gospodina Ivana Kukuljevića, kraljevinah Hrvatske, Slavonije i Dalmacije pismana i ban. vica odsieka prosvete člana, tog a strane suborodnog odbora kao zastupnik i poslanik svih kraljevinah sudjelujući s izabranim odborom /voprovodiv-
nelarobitke u osrednom ministriju austrijanskom u Beču čakje se.

Da se u oblasti, da imenovano g. Ivana Kukuljevića
svega tamo i natrag slobodno i bez zapreke putovati putem i opomni
na putu u vama ići izvola, obstano moći

U Zagrebu 30. vijeka 1849.

Banicki naměstnik
M. P. Lindner

Putni list za Ivana Kukuljevića kao zastupnika i poslanika Kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije u "Osrednom ministriju austrijanskom" u Beču

Zusammenfassung

Ivan Kukuljević Sakcinski und die Ereignisse in Jahren 1848/49 in Kroatien

Die Autorin beschäftigt sich mit den Ereignissen der Jahre 1848/1849 in Kroatien und verfolgt die Tätigkeit von Ivan Kukuljević Sakcinski (1816-1889), einer der bedeutendsten Persönlichkeiten dieser Ereignisse. Kukuljević war eigentlich Veranlasser vieler Ereignisse und Urheber vieler Programme und Dokumente in diesen turbulenten Zeiten. Er hat sich als ehrlicher und eifriger Verflechter und Schützer der kroatischen Rechte und der kroatischen Selbstständigkeit hervorgetan. Gerade mit seiner Auftretung in der Sitzung der Stadtverwaltung in Zagreb am 17. März, auf der er unter anderem die Wünsche des kroatischen Volkes vorgebracht hat, beginnt die 1848er Bewegung in Kroatien. Kurz danach wird Kukuljević Mitglied des Vorläufigen Vorstandes des kroatischen Volkes, d.h. der vorläufigen kroatischen Regierung - des s.g. Triumvirates. Nach der Bildung des Banalrates, eigentlich der Regierung, wird er am 27. April zum Mitglied desselben, führt die Abteilung für Ausbildung und Religion, gleichzeitig ist er Mitglied der Abteilung für den Heimatschutz und etwas später wird er zum Landesarchivar nominiert. Ivan Kukuljević war auch eine Person des größten Vertrauens von Ban Jelačić, der ihm Erledigung verschiedener Dienste im Ausland im Interesse des Staates anvertraut hat. Beispielsweise hat man ihn mit der Führung der Verhandlungen in Wien und in Vojvodina, mit der Beschaffung der Waffen in Italien und als Landesarchivar mit dem Auswählen der kroatischen Archivalien in Budapest beauftragt.

Schlüsselwörter: Ereignisse 1848/49 Ivan Kukuljević Sakcinski, Kroatischer Sabor, Banalrat, Banus Jelačić

DRUŠTVO POVJESNIČARA GRADA VARAŽDINA
I VARAŽDINSKE ŽUPANIJE

UDK 94(497.5-37Varaždin)
ISSN 1848-0837

**HISTORIA VARASDIENSIS
ČASOPIS ZA VARAŽDINSKU
POVJESNICU**

1

VARAŽDIN, 2011.

Nakladnik / Publisher

Društvo povjesničara grada Varaždina i Varaždinske županije

Za nakladnika / For the Publisher

Spomenka Težak

Uredništvo / Editor's board

Rajko Guščić, prof. (Varaždin)	Magdalena Lončarić, prof. (Varaždin)
dr. sc. Vladimir Huzjan (Varaždin)	MSc Ivan Obadić (Zagreb)
mr. sc. Suzana Jagić (Ivanec)	Spomenka Težak, prof. (Varaždin)
Ivančica Jež, prof. (Ludbreg)	dr. sc. Hrvoje Petrić (Zagreb)
mr. sc. Siniša Krznar (Zagreb)	Kruno Sudec (Varaždin)

Kontakti Uredništva / Editor's office

Franjevački trg 6, 42 000 Varaždin; tel/fax. 042/658 762;
e-mail: historiavarasdiensis@gmail.com

Glavni i odgovorni urednici / Editors in Chief

dr. sc. Hrvoje Petrić, MSc Ivan Obadić

Savjet časopisa / Journal's council board

dr. sc. Juraj Belaj (Zagreb), dr. sc. Neven Budak (Zagreb), dr. sc. Dragutin Feletar (Koprivnica), mr. sc. Ernest Fišer (Varaždin), PhD Zoltán Gózszy (Pečuh), dr. sc. Željko Holjevac (Zagreb), Siniša Horvat, prof. (Varaždin), dr. sc. Andrej Hozjan (Maribor), Damir Hrelja, prof. (Varaždin), dr. sc. Mira Kolar-Dimitrijević (Zagreb), Miroslav Klemm, prof. (Varaždin), dr. sc. Nevenka Krklec (Varaždin), dr. sc. Mirjana Matijević-Sokol (Zagreb), dr. sc. Janko Pavetić (Varaždin), prof. emeritus Franjo Ruža (Varaždin), akademik Franjo Šanjek (Zagreb), Marina Šimek, prof. (Varaždin), mr. sc. Eduard Vargović (Varaždin), PhD Leopold Toifl (Graz)

Grafički urednik / Graphic editor

Kruno Sudec

Naklada / Copies

300

Priprema i tisak / Layout and Print

Tiskara Zelina d. d. - Sv. Ivan Zelina

Časopis izlazi jednom godišnje. Cijena primjerka iznosi 100 kuna.

Časopis se objavljuje novčanom potporom Grada Varaždina, Varaždinske županije, Vindije d. d. i Bernarde Nova d. o. o.

Korice: Kartuša sa Sotterova atlasa iz 18. st. koji se čuva u Državnom arhivu u Varaždinu

Autor i oblikovanje korica: Kruno Sudec

Konačno oblikovanje i priprema korica za tisak: Studio Fotak